

SCHURKENSTAAT OF NIET?

Door Victor A.C. Remouchamps. Luitenant-kolonel der Artillerie (b.d.)

Militair en Politiek analist

Inleiding

Het is blijkbaar mode geworden om een natie die de juridische, humanitaire en democratische beginselen van andere staten of organisaties niet wil of kan onderschrijven als een schurkenstaat te betitelen. Vaak worden falende staten of in ontwikkeling zijnde staten daarmee geduid, doch ook dictaturen en oorlogzuchtige landen. Soms ten onrechte. Opmerkelijk is dat westerse politici - wellicht terecht – heel terughoudend zijn om z.g. grote mogelijkheden dat stempel op te drukken en wanneer men daartoe neigt, is het Rusland van Poetin niet de eerste natie die op het netvlies verschijnt.

De omschrijving

Een schurkenstaat of *Rogue State* is een term met een negatieve toonzetting om een land te beschrijven, dat zich buiten internationale verdragen stelt en zich in de internationale politiek 'onfatsoenlijk' gedraagt. De meeste schurkenstaten zijn dictaturen die het internationale grensoverschrijdende gewelddadige extremisme steunen, mensenrechten voortdurend schenden, internationale wetten negeren en massavernietigingswapens bezitten.¹ De nationale wetgeving waarin eenduidig en helder gangbare termen en terminologieën worden verklaard, vormt in democratisch georiënteerde staten de ruggengraat van de samenleving. In Rusland zal dat niet anders moeten zijn. Daarom kunnen - naar westerse maatstaven - "uitwassen" een indicatie zijn van de mate waarin Rusland beantwoordt aan de term.

Opmerkelijke Russische interpretatie van gangbare terminologieën

De definitie van "*hoogverraad*" is aanzienlijk verruimd in Rusland. De term is nu zo breed en vaag dat de betrokken wetgeving op arbitraire wijze kan worden toegepast en vooral aan internationale organisaties en activisten beperkingen opgelegd kunnen worden. Het werken voor buitenlandse veiligheidsdiensten en voor organisaties die "*de veiligheid en het aanzien van Rusland bedreigen*" wordt beschouwd als hoogverraad tegen Rusland. Ook overleg met buitenlandse organisaties die betrokken zijn bij "*activiteiten gericht tegen de veiligheid van Rusland*" valt binnen de wetgeving inzake hoogverraad. Door de wet kunnen niet alleen dissidenten en activisten aangepakt worden, ook individuen en vertegenwoordigers van organisaties die contacten met het buitenland onderhouden, kunnen worden aangehouden en voorgeleid. Wie zich schuldig maakt aan hoogverraad in vredestijd, kan een boete krijgen van € 12.000 of een gevangenisstraf van maximaal vier jaar ondergaan.

"*Laster*" is sinds 2012 een strafbaar feit. De wetgeving bevat een speciale paragraaf voor het beledigen van rechters, officieren van justitie en (politie)agenten en bevat instructies om uitingen in de media en op internet te controleren op informatie die volgens de Russische

¹ Criteria om een schurkenstaat te identificeren, komen uit een Amerikaanse koker.

overheid niet waar is of die de rechten van politiefunctionarissen schendt. Media die lasterlijke openbare uitlatingen doen, kunnen een boete krijgen tot € 45.000. Wie een individu valselijk beschuldigt van een zwaar misdrijf, riskeert een boete tot € 125.000 euro. Vijftien keer een gemiddeld jaarsalaris.

Organisaties die geld vanuit het buitenland ontvangen, moeten zich bij wet als "*buitenlands agent*" laten registreren. De term dateert uit het Sovjettijdperk en is voor veel Russen een ander woord voor "*spion*". De wet verplicht NGO's het label "*buitenlandse agent*" op hun website en in publicaties te vermelden en is er duidelijk op gericht om Russische NGO's in een kwaad daglicht te stellen, de ontwikkeling van een maatschappelijk middenveld te bevriezen en critici van het regime het zwijgen op te leggen. Overtreding van de wet kan bestraft worden met sluiting of een boete tot € 7.000. Leidinggevenden van een NGO krijgen bij overtreding van de wet, behalve een boete, een gevangenisstraf van maximaal twee jaar.

Krimpde marges van mensenrechten

Wanneer die Kremlin-vertaling van gangbare termen en terminologieën gewenst is om wetgeving als instrument te kunnen gebruiken voor het dempen van het kritische woord, en criticasters tijdelijk of permanent op een zijspoor te zetten, bevindt men zich in de rechtsopvatting van een autocraat, theocraat en despoot. Rusland heeft helaas een slechte naam op dat gebied opgebouwd. Dat de kompasnaald na het opstuwen van het imago van de Russische Napoleon voor de Russische burger in de verkeerde richting wijst, blijkt uit de onderstaande tekst.

Demonstreren is praktisch onmogelijk. Een wet uit 2014 bepaalt dat voor iedere publieke bijeenkomst ten minste drie dagen van tevoren toestemming moet worden gevraagd. Zonder toestemming wordt een openbare bijeenkomst automatisch illegaal verklaard en worden draconische boetes opgelegd. De boete voor het organiseren van en deelnemen aan een ongeautoriseerde demonstratie bedraagt ongeveer € 700. Een gemiddeld maandsalaris. Rechtspersonen die publieke bijeenkomsten organiseren, riskeren een boete van bijna € 5.000. De wet wordt selectief en discriminatoir toegepast. Een groep pro-Kremlin anti-abortusdemonstranten kan - ondanks het ontbreken van een vergunning - hun protestactie zonder politie-inmenging houden; een groep demonstranten die zich tegen annexatie van de Krim keert, krijgt een stevige boete in de brievenbus geschoven.

De "*Internet-wet*" versterkt de mogelijkheden van internetcensuur. Bij wet wordt nu bepaald dat websites die door de Russische overheid verboden informatie verspreiden, op een zwarte lijst worden gezet en geblokkeerd. De wet geeft alleen in vage bewoordingen aan wat wel en wat niet verboden is, en dus kunnen autoriteiten op arbitraire gronden websites zonder tussenkomst van de rechter sluiten. De boete die critici wegens *laster* en *smaad* boven het hoofd hangt, kan hoger zijn dan € 100.000. Een website die meer dan 5.000 bezoekers trekt, moet zich laten registreren als massamedium, staat dan onder verscherpt toezicht en moet verslag uitbrengen over zijn media- en financiële beleid. De mogelijkheden voor journalisten, mensenrechtenactivisten, advocaten en homoseksuelen om hun kritische stem te laten horen, worden sterkt beperkt en het is niet verrassend dat kritische mediavertegenwoordigers - uit angst voor 'laster' of 'hoogverraad'

te worden aangeklaagd - in toenemende mate zelfcensuur toepassen. Vanzelfsprekend zijn vooral populaire blogs van de oppositie de dupe van deze overheidsregel.

De "*blasfemiewet*" is aangescherpt met een verbod op "*obstructie van het recht op vrijheid van geweten en religie*" en kan daardoor belediging van "*traditionele religieuze gevoelens*" hard aanpakken. Voor overtreding van de wetgeving kunnen hoge boetes, taakstraffen en gevangenisstraffen worden opgelegd. Voor "*openbare acties*" die de Russische staatsleiding in diskrediet brengen en - als deze acties in een godsdienstige ruimte plaatsvinden - een belediging vormen van religieuze gevoelens van gelovigen, kan een boete tot € 12.000 of drie jaar gevangenisstraf het gevolg zijn.² Gebeurt dit buiten een godsdienstige ruimte dan riskeert de overtreder een jaar celstraf of een boete van ongeveer € 7.000.

De "*Anti-homopropagandawet*" werd in 2013 door het Russische parlement gejaagd. In de wet wordt propaganda van niet-traditionele seksuele relaties – homoseksualiteit en seksuele handelingen met en door minderjarigen – verboden. Een overtreding van de wet door een individueel persoon resulteert in een boete van € 120; overheidspersoneel riskeert een boete van € 1.200 en organisaties kunnen een boete van € 23.000 tegemoet zien of riskeer sluiting voor 90 dagen. Wordt homoseksualiteit via media-organen of internet '*gestimuleerd*', dan kunnen burgers rekenen op een boete tussen € 1.200 en € 2.300. Ook publiekelijk spreken over homoseksualiteit is verboden en als twee personen van hetzelfde geslacht hand-in-hand lopen of elkaar in het openbaar kussen, hangt ook hen een grote boete boven het hoofd. Om minderjarigen te beschermen, wordt door de staat een lijst bijgehouden van websites die informatie geven over seksuele contacten met kinderen, kinderen aansporen zelfmoord te plegen resp. aanwijzingen geven voor het plegen van zelfmoord, of gedetailleerde informatie verstrekken over drugsgerelateerde zaken als productiemethoden.

De *Anti-Magnitsky-wet*³ of *Dima Yakovlet-wet* verbiedt Amerikaanse staatsburgers die betrokken zijn bij ernstige mensenrechtenschendingen, naar Rusland te reizen en voorts worden hun bezittingen in Rusland bevroren. Door de wet wordt het Amerikanen onmogelijk gemaakt Russische weeskinderen te adopteren. De wet heeft ook betrekking op bezittingen van NGO's die worden beschuldigd van "*politieke activiteiten die leiden tot inmenging in binnenlandse aangelegenheden*" en geld uit de USA ontvangen. NGO's die deze wet overtreden raken hun bezittingen kwijt of worden gesloten. Structuren die door Russische overheden het etiket "*ongewenste organisaties*" krijgen, worden gesloten. Zo'n structuur is ongewenst als die een bedreiging vormt voor de nationale veiligheid, de grondwet of voor de strijdkrachten. Door de wet worden maatschappelijke organisaties in Rusland de duimschroeven nog verder aangedraaid en wordt het maatschappelijk middenveld het zwijgen opgelegd.

² Op 21 februari 2012 gaven drie leden van de Russische punkband *Pussy Riot* een "concert" in de Christus Verlossers kathedraal in Moskou. Daarop werden twee bandleden veroordeeld tot twee jaar strafkamp.

³ De wet is een reactie op de Amerikaanse *Magnitsky-wet* waardoor iedereen die betrokken was bij de dood van de Russische advocaat Sergei Magnitsky, de toegang tot de Verenigde Staten geweigerd kan worden. Bovendien worden hun bankrekeningen bevroren en kunnen hun bezittingen in de VS in beslag worden genomen.

Instrumentarium om “andersdenkenden” het zwijgen op te leggen

Deze vrijheidsbeperkingen scheppen de basis voor een cultuur waarin de Staat het recht en de plicht heeft tegenstanders van het regime aan te pakken. Daarvoor is een aantal Sovjet methodieken en methodes afgestoft en bruikbaar gemaakt om “*andersdenkenden of in de Poetin-beleving ‘terroristen’ die openlijk verklaren het niet met de ideeën van Poetin eens te zijn*”, te marginaliseren en neutraliseren resp. elimineren. Een sprekend voorbeeld speelde in Simferopol. Daar haalde de politie op 18 augustus 2016 **Ilmi Umerov**, plaatsvervangend hoofd van de Tataarse volksvertegenwoordiging op de Krim, van de hartbewakingsafdeling van een ziekenhuis en bracht hem over naar een Psychiatrisch Hospitaal. Hem werd de noodzakelijke medicatie ontzegd en zijn advocaat kreeg geen toestemming om zijn cliënt te zien, laat staan te spreken. Umerov werd beschuldigd lid te zijn van een “*organisatie die de veiligheid van Rusland bedreigt*”, omdat hij op de televisie had verklaard dat Rusland middels een illegale militaire operatie de Krim had bezet en vervolgens had geannexeerd.⁴ Het Kremlin deinst er net als Nazi-Duitsland blijkbaar niet voor terug om psychiatrie te misbruiken ter ondersteuning van politieke doelstellingen.⁵ Er zijn meer voorbeelden van plotselinge verdwijningen en verdachte sterfgevallen.

- De moord op **Alexander Litvinenko**, een Russische overloper en tegenstander van Poetin, die jaren lang bij de KGB had gewerkt en daarom buitengewoon goed op de hoogte was van de praktijken van de Russische geheime dienst. Hij werd door de KGB in **2006** vergiftigd in Londen. Tijdens een gesprek in een restaurant met zijn moordenaars kreeg hij Pollonium-210 toegediend.
- **Sergeij Magnitsky**, schrijver en advocaat, die in november 2008 overheidsdienaars beschuldigde van het grootschalige stelen van overheidsgelden, werd vervolgens zelf beschuldigd en gevangengezet op verdenking van belastingontduiking ter hoogte van \$230 miljoen. Hij stierf in november 2009 in een Russische gevangenis nadat hem 11 dagen voor het verstrijken van de een jaarperiode waarin hij legaal zonder rechtszaak kon worden vastgehouden, langdurig essentiële medicatie was onthouden. Bovendien werd geconstateerd dat hij kort voor zijn dood, fysiek was gemolesteerd.
- **Boris Nemtsov**, oppositieleider, werd op **27 februari 2015** doodgeschoten op de *Bolsjoj Moskvoretski* brug. Op nog geen 200 meter van het Kremlin en het Rode Plein. Op 1 maart 2015 stond er een anti-crisisprotest onder leiding van Nemtsov gepland. De Oekraïense president Petro Poroshenko stelt dat Nemtsov is vermoord, omdat hij gevoelige informatie over de Russische betrokkenheid bij de Oekraïne-crisis naar buiten wilde brengen. Enige uren voor zijn dood gaf hij nog een interview waarin hij Poetin een pathologische leugenaar noemde.
- In de zoektocht naar steun voor uitbreiding van het sanctiepakket tegen Rusland, bezocht **Kara Murza** – journalist, schrijver, filmmaker en een van de leiders van de

⁴ De officiële beschuldiging luidde dat Umerov zich schuldig had gemaakt aan “*public calls to action aimed at violating Russian territorial integrity*”.

⁵ In Duitsland werden tienduizenden geestelijk gehandicapt in psychiatrische ziekenhuizen door middel van gas om het leven gebracht. “*Aktion T4*” was de codenaam van het door Nazi-Duitsland geïntroduceerde eugenetische euthanasie- en verplichte sterilisatieprogramma. Op bevel van Adolf Hitler werd het programma in oktober 1939 gestart. Het bureau dat dit *Sonderprogramm* moest uitvoeren, werkte onder de leiding van de rijksleider van de kanselarij van de *Führer*, Philipp Bouhler, en van Hitlers lijfarts dr. Karl Brandt. De naam T4 is afgeleid van het adres van het kantoor, Tiergartenstraße 4 in Berlijn.

Russische oppositie – in april 2015 in Washington. Hij overhandigde een lijst met 8 namen van journalisten en *anchor men* die middels “*hatred, intolerance and violence*” de dood van Boris Nemtsov ingeleid zouden hebben. Het bezoek werd door het Kremlin als verraad geafficheerd. Een maand later werd Kara plotseling ziek en stelden artsen vergiftiging vast. Hij werd op het nippertje gered.

- **Michael Lesin**, voormalig adviseur van Poetin en verantwoordelijk voor het uitschakelen en “neutraliseren” van de media, viel vermoedelijk in ongenade. Hij werd in november 2015 in een hotel in Washington doodgeslagen. Familieleden van Lesin gaven aanvankelijk door dat hij aan de gevolgen van een hartaanval was overleden, doch de politie gaf later een verklaring uit dat de man door opzettelijk toegebrachte zware verwondingen, om het leven was gekomen.
- **Kolonel Alexander Poteyev**,⁶ een voormalig medewerker van de KGB, overleed in juli 2016 in de USA onder verdachte omstandigheden op 64-jarige leeftijd. Moskou beschuldigde hem van verraad, omdat hij informatie over het Russische spionagenetwerk, opgebouwd in Amerikaanse voorsteden, aan de CIA had doorgegeven. Hij werd bij afwezigheid in juni 2011 door het District Gerechtshof in Moskou tot 25 jaar gevangenisstraf veroordeeld. Macaber genoeg had Poetin in 2010 al verklaard dat “*deze verrader op een afschuwelijke manier aan zijn eind zou komen.*”
- **Grigory Rodchenkov** is een van de meest recente klokkenluiders. Vlak voor de opening van de Olympische Spelen in Rio de Janeiro, openbaarde hij het omvangrijke door de Russische overheid gestuurde dopingschandaal. Daarmee zette hij zijn leven op het spel, omdat hij zich volgens Russische wetgeving schuldig had gemaakt aan handelingen die de “*veiligheid en het aanzien van Rusland*” in gevaar hadden gebracht. Om zijn leven en dat van zijn familie veilig te stellen vluchtte hij naar het buitenland. Twee van zijn medewerkers die op de hoogte waren van de praktijken van het Ministerie van Sport kwamen op ondoorzichtige wijze om het leven. Een derde “verdachte” de Russische atlete **Yulia Stepanova** die in de Verenigde Staten woont, moest hals over kop van woonadres veranderen, omdat de CIA had vastgesteld dat *hackers* de locatie van haar adres hadden gevonden.
- **Ana Politkovskaya**: Russische journaliste, schrijver en mensenrechtenactiviste werd op 7 oktober 2006 vermoord. Politkovskaya werd bekend door haar oppositie tegen Ruslands acties tijdens de oorlog in Tsjetsjenië en haar kritiek op Vladimir Putin. Zij schreef verschillende boeken over de oorlog in Chechenie, waaronder “*Putin’s Rusland*” en ontving verschillende internationale prijzen voor haar werk. De moord op Politkovskaya was een “contract killing”
- **Gary Kasparov**, voormalig schaakkampioen en oppositiepoliticus, en **Michael Chodorkovsky**⁷ zijn in navolging van Grigory Rodchenkov, naar het buitenland gevlucht.
- Oppositieleider **Alexei Navalny** heeft onlangs huisarrest opgelegd gekregen.

De lijst is vanzelfsprekend niet volledig. Het geeft wel een indicatie hoe in Rusland met criticasters van het regeringsbeleid wordt omgesprongen. Het toepassen van psychiatrie en

⁶ Hij was plaatsvervangend Hoofd van Departement S dat zich concentreerde op de USA, en heeft 10 jaar met de CIA samengewerkt om slapende cellen in de Amerikaanse voorsteden te ontmantelen. Een lid van een van die slapende cellen was Anna Chapman/Kuschenko.

⁷ Fervent tegenstander van Poetin, voormalige eigenaar van het YUKOS bedrijf en eens de rijkste man van Rusland.

zelfs moord als straf voor dissidente activiteiten of voor het hebben van een afwijkende mening, is door de aangescherpte wetgeving in Rusland afgedekt. Dat deze praktijken van de Russische veiligheidsdiensten blijkbaar probleemloos uit gereedschapskisten van de Sovjetperiode zijn overgenomen en zonder enige terughoudendheid worden toegepast om eenieder te straffen, die zich schuldig maakt aan een van de hiervoor genoemde "aangescherpte" wetten, is duidelijk.

Natuurlijk kan de FSB wijzen op destructieve activiteiten van de geheime diensten van andere landen zoals Israël en de Verenigde Staten. Die concentreren zich binnen de context van "*Counter terrorism*" echter op in het buitenland verblijvende terroristen en misdadigers en niet om tegenstanders van de regering - zoals de hierboven genoemde dissidente onderzoeksjournalisten, mensenrechtenadvocaten, politici van de oppositie, klokkenluiders en anderen die het imago van Rusland *beschadigen* - het zwijgen op te leggen.

Schuldig of onschuldig?

Het lijkt of blijkt dat Poetin de "moderne" vertaling van termen en definities in een aangepaste wetgeving, ruimhartig gebruikt om kritische tegenstanders desnoods door moordaanslagen uit de weg te ruimen. Inmiddels is duidelijk geworden dat door de opmerkelijke "interpretatie" van gangbare termen en terminologieën individuele rechten als vrijheid van meningsuiting, drukpers, godsdienstvrijheid en gelijkheidsrechten - als verbod op discriminatie op sekse en geaardheid - de laatste jaren, onder het mom dat ze een bedreiging kunnen vormen voor de staatseenheid, sterk aan banden zijn gelegd. Bovendien is Rusland afgezakt naar het niveau van een schijn democratie, omdat de Volksvertegenwoordiging, net als tijdens de Sovjet Unie periode, een schuilplaats is geworden van meelopers met corrupte, zichzelf verrijkende oligarchen die zonder enig protest de een na de andere wet klakkeloos aannemen, die door Poetin aan het zogenaamde "parlement" wordt voorgelegd.

Met de weliswaar op het westerse model van een democratie geënte omschrijving van een schurkenstaat als *yardstick*, kan de lezer zelf de vraag beantwoorden of het Westen Rusland wel of niet moet beschouwen en behandelen als een schurkenstaat. Die vraag kan helaas beter niet gesteld worden aan Youri en Anastasia. Een antwoord zal namelijk - door de dreiging van een verraad- of lasteraanklacht - uitblijven of ontkennend zijn.